

Yeni və ənənəvi hesablar planında ehtiyatların müqayisəli təhlili

Qulu Soltanov,
sərbəst auditor

Əvvəli ötən sayımızda

Kommersiya təşkilatları üçün MMUS-a uyğun yeni hesablar planındakı «Ehtiyatlar» bölməsində nəzərdə tutulan hesabların köhnə (müəssisələrin mühasabət uçotunun) hesablar planında nəzərdə tutulan hansı hesablara uyğun gəlməsi barədə təhlillərimizi davam edək.

· Yeni hesablar planındakı 206¹-li «Satış məqsədilə saxlanılan digər aktivlər» hesabının oxşarını köhnə hesablar planında tapmaq mümkün deyildir. 206¹-li hesab satılması ehtimal edilən bütün əsas vəsaitlər (digər uzunmüddətli maddi aktivlər) və qeyri-maddi aktivlərin mədaxili və cari və ya növbəti hesabat dövründə satılaraq məxaricini uçota almaq üçün istifadə olunur. Köhnə hesablar planında isə əsas vəsaitlər satılarkən başqa hər hansı hesaba yeri dəyişdirilmədən birbaşa 01¹-li hesabdan məxaric olunur. Fərq ondadır ki, məsələn, yenidə əsas vəsait satılmazdan əvvəl uzunmüddətli aktiv kimi uçota alındığı 111¹-li hesabdan çıxarılaraq qısamüddətli aktiv kimi 206¹-li hesabda uçota alındıqdan sonra ehtiyat formasında satılır, köhnədə isə əsas vəsaitin satılması haqqında qərar verilməsinə baxmayaraq, birbaşa uçota alındığı uzunmüddətli aktiv kimi nəzərdə tutulan 01¹-li hesabdan silinir. Əslində, yeni uçot tələbləri daha informasiyavericidir. Çünki 12 ay ərzində satılması nəzərdə tutulan hər hansı aktiv, hətta uzunmüddətli aktiv xarakterinə uyğun gəlsə də, həmin aktiv qısamüddətlidir və istifadəçi bilməlidir ki, onun yaxın gələcəkdə məsrəfləri vardır. Məsələn, köhnə qaydalarda 2 aydan sonra satılması ehtimal olunan əsas vəsait 01¹-li hesabda uçotda saxlanıldığına görə, istifadəçidə belə bir təhrif olunmuş informasiya formalaşır ki, guya müəssisənin uzun müddətə istismar edəcəyi aktivləri vardır.

Bəzən satılması nəzərdə tutulan əsas vəsaitlər istismardan çıxarılaraq (quraşdırılmadan ayrılaraq) konservasiya edilir və anbara təhvil verilir. Bu cür əsas vəsaitlər «anbarda olan əsas vəsaitlər» kimi adlandırılrsa da köhnə uçot qaydalarına görə, əsasən, 01¹-li hesabda, yeni səhv olaraq uzunmüddətli aktiv kimi informasiyalaşdırılaraq uçotda saxlanılır. Yeni qaydalarda isə belə əsas vəsaitlər düzgün olaraq 206¹-li hesabda ehtiyat kimi uçota alınır.

· Yeni hesablar planındakı 207¹-li «Digər ehtiyatlar» hesabında köhnə hesablar planında nəzərdə tutulan 12¹-li «Azqıymətli və tez köhnələn əşyalar» hesabında uçota alınan əməliyyatların aparılması nəzərdə tutula bilər. Fərqli cəhət ondadır ki, köhnə qaydalara görə az qiymətli əşyalar istismara verildiyi anda 50% köhnəlmə verilməsi siyasəti nəzərdə tutulduğuna görə, ayrıca 13¹-li «Azqıymətli əşyaların köhnəlməsi» hesabı olmasına baxmayaraq, yeni tələblərə görə köhnəlmə metodikası nəzərdə tutulmamışdır. Yeni tələblərə görə azqıymətli əşya istismara verildikdən sonra yararsız vəziyyətə düşənədək ilkin dəyəri ilə 207¹-li hesabda saxlanılır və silindiği anda da həmin hesabdan məxaric edilir.

· Yeni hesablar planındakı 208¹-li «Ehtiyatların dəyərinin azalmasına görə düzəlişlər» hesabı köhnə hesablar planında nəzərdə tutulan 14¹-li «Maddi sərvətlərin yenidən qiymətləndirilməsi» hesabına uyğun gəlir. 14¹-li hesabda qiymətləndirmədən sonra həm dəyərin azalması, həm də dəyərin artması uçota alındığı halda, 208¹-li hesabda yalnız dəyərin azalması məbləği uçota alınır. Məntiqə, bu, düzgündür. Belə güman edilir ki, ehtiyatların dəyərinin artması rəqabətli rejimdə baş verə bilməz.

Ümumiyyətlə, təhlil etdikdə aydın olur ki, yeni və köhnə uçot tələbləri arasında aşağıdakı fərqləri görmək olar:

· Yeni hesablar planında satış məqsədilə saxlanılan digər aktivlərin, yeni satılması nəzərdə tutulan əsas vəsaitlərin ehtiyat kimi ayrıca uçota alınması nəzərdə tutulub, köhnə hesablar planında isə belə əsas vəsaitlər birbaşa uçota alındığı hesabdan silinirdi.

· Yeni hesablar planında tikinti işləri üzrə istehsal xərclərinin uçotunun ayrı aparılması tələb olunur, köhnə hesablar planında isə əsas istehsal xərclərinin tərkibində aparılırdı.

· Yeni hesablar planında azqıymətli əşyalar anlayışı yoxdur, belə aktivlərin uçotu «materiallar» hesabında aparılır və onlara köhnəlmə hesablanması metodikası tətbiq olunmur,

köhnə hesablar planında isə azqiymətli əşyaların ayrıca hesabı (12¹-li) vardır və azqiymətli əşyalara köhnəlmə tətbiq olunur.

- Köhnə hesablar planındakı 3 bölmənin - «İstehsal ehtiyatları, «İstehsal məsrəfləri» və «Hazır məhsul, mallar və satış» bölmələrinin tərkibindən seçilmiş 10, 11, 12, 14, 20, 21, 23, 25, 28, 40, 41, 42, 44¹-li hesablar birləşdirilərək yeni bir bölmədə, yəni «Ehtiyatlar» bölməsində göstərilib.

- Yeni hesablar planında istehsal xərcləri «Ehtiyatlar» bölməsinə salınıb, köhnə hesablar planında isə istehsal xərcləri «istehsal ehtiyatları» bölməsinə aid edilməyib.

- Köhnə hesablar planında əsas istehsalat xərcləri ilə ümumtəsərrüfat xərcləri bir bölmədə göstərilməsinə baxmayaraq, yeni hesablar planında ümumtəsərrüfat, yəni inzibati xərclər tamamilə ayrı bölməyə - inzibati xərclər bölməsinə salınıb.

Davamı növbəti sayımızda